

The Relationship between Psychological Factors and Cyberbullying in Students: The Mediating Role of Problematic Internet Use

Sara Ebrahimi*
Zeynab Laki**

Introduction

Despite its many benefits, the Internet can be a great way to express risky online behaviors during adolescence. Committing cyberbullying and problematic use of the Internet are among the potentially high-risk behaviors on the Internet. Problem behaviors in adolescence originate from permanent characteristics rather than from immediate, instantaneous characteristics. To understand these behaviors, it is necessary to focus on personality-related factors in addition to the perceived environment and behavioral systems. Considering the undeniable tendency of adolescents to excessive Internet use and the negative consequences resulting from this choice and the lack of empirical investigation of this issue in Iranian research, despite the importance of the relationship between problematic Internet use and psychological variables and cyberbullying, as well as contradictory findings on the significance of the relationship between some of these variables with the problematic Internet use and committing cyberbullying in past foreign studies, the present study aims to develop a structural model of the relationship between committing cyberbullying and psychological factors including social connectedness, self-esteem and depression among adolescent boy students through the problematic Internet use and to test the explanatory power of different models from the combination of some theoretical orientations through an assumed model, in order to provide more explanations about the relationships of the variables that were indicated in the past researches. Thus, the aim of this study was

* Assistant Professor, Faculty member of Organization for Educational Research and Planning (OERP), Tehran, Iran. *Corresponding Author:* sa_ebrahimi@sbu.ac.ir

** PhD in Criminal Law & Criminology, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.

to investigate the mediating role of problematic Internet use in the relationship between cyberbullying and psychological factors.

Method

The method of the present study was descriptive-correlational. The study population consisted of all boys' high school students in Tehran in the academic year 1400-1401. The basis for choosing the sample size was the logic proposed by Kline (2010), that according to the free parameters of the assumed model and the possibility of dropping out of the participants, 325 people was selected as the research sample using the convenience method. To collect data, we used the Cyberbullying/Victimization Experiences Questionnaire (Antoniadou, Kokkinos & Markos, 2016), Problematic and Risky Internet Use Screening Scale (Jelenchick, Eickhoff, Christakis, Brown, Zhang, Benson et al., 2014), Short Depression-Happiness Scale (Joseph, Linley, Harwood, Lewis & McCollam, 2004), Self-Esteem Scale (Rosenberg, 1965) & Revised Social Connectedness Scale (Lee & Robbins, 1998). The psychometric properties of all instruments were examined and confirmed. Data were analyzed using structural equation modeling.

The inferential results showed that there is a positive, significant and direct relationship between depression and problematic Internet use and cyberbullying; negative & insignificant relationship between self-esteem with problematic Internet use, & negative, significant & direct relationship between self-esteem with cyberbullying; negative, significant and direct relationship between social connectedness with problematic Internet use and cyberbullying, & there is a positive and significant relationship between problematic Internet use with cyberbullying. Indirect effects of depression and social connectedness on cyberbullying through the problematic Internet use was statistically significant, and indirect effect of self-esteem was statistically insignificant. Accordingly, the indirect relationship between depression and social connectedness with cyberbullying through problematic Internet use was statistically significant, and the indirect relationship between self-esteem and cyberbullying through problematic Internet use was not statistically significant.

Discussion

The findings of the present study proposed relationships in understanding problematic and risky online behaviors among adolescents and highlighted the important influence of psychological characteristics on problematic online behaviors and cyberbullying among students, as well as supporting evidence for the problematic behavior theory in explaining

risky online behaviors, and provided offline students. The results of the present study can be used in preventive interventions for students' participation in cyberbullying, academic counseling centers or school counseling to guide parents, teachers and students to raise awareness about psychological well-being through the use of the Internet.

Keywords: cyberbullying, problematic Internet use, depression, self-esteem, social connectedness

Author Contributions: corresponding author wrote general framework planning, content editing and analyzing, submission and correction, and, co-author, wrote the legal issues of the article.

Acknowledgments: The authors thank all students & professors who have helped us in this research with participation & consultation.

Conflicts of Interest: The authors declare there is no conflict of interest in this article.

Funding: The authors received no financial support for the research

رابطه عوامل روان‌شناختی با زورگویی سایبری در دانش‌آموزان: نقش واسطه‌ای استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت

سارا ابراهیمی*
زینب لکی**

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی نقش واسطه‌ای استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت در رابطه بین ارتکاب زورگویی سایبری و عوامل روان‌شناختی انجام شد. روش پژوهش حاضر توصیفی از نوع همبستگی بود. جامعه پژوهش شامل کلیه دانش‌آموزان پسر متوسطه شهر تهران در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۰ بود که با استفاده از روش نمونه‌گیری در دسترس ۳۲۵ نفر از آن‌ها به عنوان نمونه پژوهش انتخاب شدند. برای جمع‌آوری داده‌ها از پرسشنامه تجربه زورگویی- قربانی سایبری، مقیاس غربالگری استفاده پرخطر و مشکل‌آفرین از اینترنت، مقیاس کوتاه افسردگی- شادی، مقیاس عزت‌نفس و مقیاس بازنگری‌شده پیوند اجتماعی استفاده شد. به‌منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از مدل‌یابی معادلات ساختاری استفاده شد. یافته‌ها نشان داد بین افسردگی با استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت و زورگویی سایبری رابطه مثبت و معنی‌دار و مستقیم، بین عزت‌نفس با استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت رابطه منفی و غیرمعی‌دار و با زورگویی سایبری رابطه منفی و معنی‌دار و مستقیم، بین پیوند اجتماعی با استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت و زورگویی سایبری رابطه منفی و معنی‌دار و مستقیم و بین استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت و زورگویی سایبری رابطه مثبت و معنی‌دار وجود دارد. اثر غیرمستقیم متغیرهای افسردگی و پیوند اجتماعی بر زورگویی سایبری از طریق استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت، از نظر آماری معنی‌دار و اثر غیرمستقیم عزت‌نفس بر زورگویی سایبری از طریق استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت، از نظر آماری معنی‌دار نبود. بر این اساس، عوامل روان‌شناختی هم به طور مستقیم و هم غیرمستقیم با واسطه استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت با زورگویی سایبری رابطه دارند.

کلیدواژگان: ارتکاب زورگویی سایبری، استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت، افسردگی، عزت‌نفس، پیوند اجتماعی

* استادیار، عضو هیئت علمی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)
sa_ebrahimi@sbu.ac.ir

** دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

مقدمه

تحولات ناشی از همه‌گیری کووید-۱۹، گرایش به استفاده از اینترنت را برای دستیابی به اهداف مختلف افزایش داد. با وجود مزیت‌های بسیار اینترنت در برقراری دوستی‌های جدید، حفظ ارتباط با خانواده و دوستان و تداوم فرایند یاددهی و یادگیری، گروه‌های پرخطر مانند نوجوانان، به دلیل جذابیت ویژه اینترنت و تلفن‌های هوشمند و نقش آن‌ها در تأمین نیازهای هیجانی و ارتباطی این دوره (Dolev-Cohen & Barak, 2013)، ممکن است رفتارهای پرخطر و مشکل‌آفرین را در استفاده از آن‌ها نشان دهند که می‌تواند آثار سوء و منفی بر جای بگذارد (Kuss & Griffiths, 2017)؛ چراکه اینترنت با وجود مزایای بسیار آن، می‌تواند راهی برای ابراز رفتارهای آنلاین مخاطره‌آمیز در دوره بلوغ باشد. ارتکاب زورگویی سایبری و استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت از جمله رفتارهای پرخطر بالقوه در بستر اینترنت محسوب می‌شوند (Ayas et al., 2016) که در نسل آنلاین که عمدتاً کودکان و نوجوانان هستند، شایع است (Kowalski et al., 2012). اینترنت به کودکان و نوجوانان این امکان را می‌دهد تا در گمنامی و بدون نظارت بزرگسالان مطالبی را بگویند یا کارهایی را انجام دهند.

Jessor (1991) رفتار مشکل‌آفرین نوجوان را به عنوان رفتاری نامناسب، نامطلوب، انحراف از هنجارهای قانونی و اجتماعی که موجب فراخوانی برخی اشکال پاسخ‌های کنترل اجتماعی از یک توبیخ ساده تا طرد اجتماعی و محکومیت زندان می‌شود، تعریف می‌کند. شیوع رفتار مشکل‌آفرین، تا قبل از دوره راهنمایی نسبتاً نادر است، اما به صورت چشمگیری در طی دوران نوجوانی افزایش می‌یابد (Kırcaburun et al., 2019).

بر اساس مدل نظری زیستی-روانی-اجتماعی، استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت شامل تغییرات خلقی و مشغله کامل در استفاده از اینترنت، داشتن احساسات منفی و علایم روانی ناشی از عدم دسترسی و پیامدهای منفی در زندگی واقعی به دلیل استفاده بیش از اندازه می‌باشد (Stefani & Tiatry, 2021). Caplan (2010) استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت را فقدان کنترل بیش از اندازه و دغدغه شناختی در استفاده از اینترنت و استفاده مداوم با وجود پیامدهای منفی تعریف می‌کند. بر اساس مدل نظری Jelenchick et al. (2014) استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت با آسیب‌های اجتماعی (دشواری در برقراری و تداوم روابط به دلیل استفاده از اینترنت)، آسیب‌های هیجانی (التزام روان‌شناختی غیرانطباقی به استفاده از اینترنت) و استفاده تکانشورانه/پرخطر از اینترنت (ناتوانی در

محدود کردن استفاده از اینترنت و تداخل وظایف روزانه با آن) همراه است. پژوهش (2007) Busseri et al. نشان داد رفتارهای مشکل‌آفرین تمایل به وقوع همزمان دارند. نوجوانانی که درگیر یکی از اشکال رفتارهای مشکل‌آفرین هستند، به صورت معنی‌داری احتمال بیشتری دارد که جذب رفتارهای مشکل‌دیگر شوند. در همین زمینه، پژوهش‌های (2016) Gámez-Guadix et al. و (2014) Kopecký نشان داد استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت و گذراندن زمان زیاد در آن، احتمال ارتکاب زورگویی سایبری و ملاقات آنلاین با افراد غریبه را به مرور افزایش می‌دهد. بر اساس پژوهش (2009) Jones et al. نوجوانان بیش از گروه‌های سنی دیگر از اینترنت استفاده می‌کنند و احتمال ارتکاب زورگویی سایبری در آن‌ها بیشتر است.

زورگویی سایبری به عنوان استفاده از دستگاه‌های دارای وای‌فای مانند رایانه، تبلت و تلفن همراه توسط شخص یا گروهی از افراد با هدف انجام رفتار عمدی و مکرر به روشی خصمانه و تهاجمی برای آسیب رساندن (تهدید، شرمسار کردن، محرومیت اجتماعی و غیره) به دیگران و یا فردی که قادر نیست به آسانی از خود دفاع کند، تعریف می‌شود (Pachin & Hinduja, 2010). از جمله سکوه‌های دیجیتالی که افراد در آن‌ها بیشتر با ارتکاب زورگویی سایبری مواجه می‌شوند، پیام‌رسان‌های فوری و رسانه‌های اجتماعی هستند (Whittaker & Kowalski, 2015). (2019) Kircaburun et al. اشاره دارند که بیشترین اشکال زورگویی سایبری در نوجوانان شامل ارسال پیام فوری، دست‌انداختن، پخش شایعه، تحقیر کردن و تهدید جسمانی است. پژوهشگران معتقدند عدم کنترل در حین استفاده از اینترنت (2016) Gámez-Guadix et al.، عدم نیاز عواملان زورگویی سایبری به شناخت قربانی خود و در نظر نگرفتن نتیجه عمل (2013) Campbell et al. از جمله عواملی هستند که می‌توانند میزان ارتکاب زورگویی سایبری را افزایش دهند. استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت و زورگویی سایبری پیامدهایی منفی مانند پریشانی روانی و هیجانی مانند اضطراب و افسردگی (Lee & Chen, 2021؛ Kowalski et al., 2012)، تهدید سلامت جسمانی، اخراج از مدرسه (2019) Kircaburun et al. و رفتارهای مشکل‌آفرینی مانند سوء‌مصرف مواد و الکل، بزهکاری و غیره (2014) Davoudi et al. را برای کاربران نوجوان خود به همراه دارند؛ فراتحلیل (2012) Kowalski et al. نشان داد زورگویی سایبری به طور معنی‌داری با سایر رفتارهای آنلاین پرخطر همراه است. پژوهش‌های (2013) Casas et al. و (2013) Gámez-Guadix et al. نشان دادند استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت با احتمال ارتکاب

زورگویی سایبری در میان نوجوانان مرتبط است. همچنین، بر اساس نظریه فعالیت روزمره، افراد مورد تعامل، محیط رفت‌وآمد و نیز فعالیت‌های روزانه، در احتمال و توزیع رفتارهای مجرمانه تأثیرگذار است (Branic, 2014). پژوهش (Barnes et al., 2006) در بررسی تأثیر نحوه گذران اوقات فراغت جوانان بر انحراف نشان داد استفاده طولانی‌مدت از اینترنت و گذران بخش وسیعی از اوقات فراغت در این فضا می‌تواند زمینه‌ساز انحراف و ارتکاب جرم باشد. با وجود اهمیت ارتباط بین ارتکاب زورگویی سایبری و استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت هنوز این موضوع به صورت تجربی در پژوهش‌های داخلی بررسی نشده است و برخی از پژوهش‌های گذشته نیز ارتباط معنی‌داری را بین استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت و ارتکاب زورگویی سایبری در میان دانش‌آموزان نیافته‌اند (Kırcaburun & Baştug, 2016; Casas et al., 2013).

بر اساس نظریه رفتار مشکل‌آفرین (Jessor, 1991)، رفتارهای مشکل‌آفرین باید بر حسب محیط اجتماعی و ادراک شده، ویژگی‌های جمعیت‌شناختی، عوامل زیستی و ویژگی‌های روان‌شناختی مانند عوامل شخصیتی درک شوند. هر کدام از این موارد ترکیبی از متغیرهایی است که یا نقش عامل خطر و یا نقش عامل حفاظتی را در انجام رفتار مشکل‌آفرین دارند. همچنین، برخی پژوهش‌ها (Fontana et al., 2022; Kırcaburun et al., 2019) بر نقش تعدیل‌کننده و نیز میانجی استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت در رابطه بین ویژگی‌های شخصیتی و رفتارهای پرخطرانه و زورگویی سایبری تأکید کردند.

در دوره نوجوانی، بخشی از احتمال آسیب‌پذیری بالا و بروز رفتارهای پرخطر متأثر از عوامل روان‌شناختی است (Kırcaburun et al., 2019). مطالعات گذشته نشان داده‌اند که افسردگی به‌طور مثبت استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت و ارتکاب زورگویی سایبری را پیش‌بینی می‌کند (Fan et al., 2016; 2016; Kırcaburun, 2016; Chang et al., 2015; Campbell et al., 2013). علایم افسردگی در نوجوانان به شکل متفاوتی بروز می‌کند. از جمله علایم بروز افسردگی در دوره نوجوانی می‌توان به عصبانیت و پرخاشگری، نشانه‌های جسمانی (مانند دردهای غیرعادی روان‌تنی بدون دلایل مشخص، شکایت‌های مکرر از سردرد، دل درد، مشکلات گوارش و دردهای دیگر) و تغییرات مشخص و بارز در میزان و نوع فعالیت‌های نوجوان مانند دست کشیدن از علایق و فعالیت‌های جذاب و گرایش به جایگزین‌های بهتر و جدید و بروز این اتفاق به‌طور همزمان در چند حوزه اشاره کرد (Abela et al., 2007). پژوهش‌ها نشان داده‌اند احساسات افسردگی در سال‌های آخر

دیبرستان به اوج خود می‌رسد؛ بنابراین، نوجوانان بزرگتر برای مقابله با افسردگی، بیشتر به طور مشکل‌آفرین از اینترنت استفاده می‌کنند (Hankin et al., 2015).

با توجه به نظریه رفتار مشکل‌آفرین، عزت‌نفس پایین یکی از عوامل خطر شخصیتی است که ممکن است منجر به ایجاد رفتارهای مشکل‌آفرین شود (Jessor, 1991). علاوه بر این، مطالعات قبلی نشان داده‌اند که دانش‌آموزان با عزت‌نفس پایین، استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت و ارتکاب زورگویی سایبری بیشتری را تجربه می‌کنند (Andreassen et al., 2017; Fan et al., 2016). عزت‌نفس به عنوان نگرش مطلوب یا نامطلوب نسبت به خود (Rosenberg, 1965; Kircaburun, 2016)، در دوره نوجوانی، که افراد به دنبال شکل دادن به هویت خود هستند، در بروز یا عدم بروز رفتارهای مشکل‌آفرین اهمیت بیشتری می‌یابد. با این حال، نتایج پژوهش‌ها درباره رابطه عزت‌نفس و زورگویی سایبری ناسازگار بوده‌اند؛ برخی پژوهش‌ها عزت‌نفس پایین (Brewer & Kerslake, 2015; Kowalski et al., 2012; Patchin & Hinduja, 2010) و برخی دیگر عزت‌نفس بالا (Kircaburun et al., 2019) را در معنادار بودن اینترنت و مرتکب زورگویی سایبری گزارش کرده‌اند. این ناسازگاری ممکن است منعکس‌کننده تغییر در شرایط یا نمونه‌ها و نشان‌دهنده اهمیت انجام مطالعات تحقیقاتی اضافی در این زمینه است.

بر اساس مطالعه Woods and Scott (2016) نوجوانانی که در طی شبانه‌روز بیش از اندازه در رسانه‌های اجتماعی وقت می‌گذرانند، کیفیت خواب کمی داشتند، عزت‌نفس آن‌ها پایین بود و اضطراب و افسردگی بیشتری را تجربه می‌کردند، به این معنی که اگر این نوجوانان به اینترنت یا رسانه‌های اجتماعی وصل نباشند، احساس انزوا، استرس، اضطراب و افسردگی را تجربه می‌کنند. این علائم به عنوان شاخص‌های محرومیت در نظر گرفته می‌شوند. همچنین، مطالعات مختلف نشان داده‌اند که افراد معتاد به فعالیت‌های اینترنتی از سطح پایین عزت‌نفس برخوردارند (Stefani & Tiatri, 2021; Perrella & Caviglia, 2017; Chang et al., 2015) و بازخورد مثبت و منفی به پست‌های آنلاین آن‌ها می‌تواند بر سطح عزت‌نفس‌شان تأثیر بگذارد (Valkenburg et al., 2006). افراد به دلایل بسیاری مانند جست‌وجوی حمایت اجتماعی، کنترل احساسات، مقابله با افسردگی و غیره از پلتفرم‌های رسانه‌های اجتماعی استفاده می‌کنند. با این حال گاهی اوقات پلتفرم‌های رسانه‌های اجتماعی نه تنها اهداف مورد نظر را تأمین نمی‌کنند بلکه مشکل را تشدید می‌کنند. مثلاً افراد افسرده که عزت‌نفس پایینی دارند پست‌هایی

را به اشتراک می‌گذارند که نشان‌دهنده وضعیت روانی منفی آن‌ها نسبت به حمایت دریافتی از دیگران است و اگر این رفتار منجر به دریافت واکنش‌های مطلوب نشود ممکن است دچار احساس بدتری شوند و یا استفاده از رسانه‌های اجتماعی به عنوان وسیله‌ای برای افزایش عزت‌نفس ممکن است در نتیجه ارتکاب زورگویی سایبری منجر به کاهش آن شود (Radovic et al., 2015; Patchin & Hinduja, 2010). در مجموع، افسردگی و عزت‌نفس که رابطه قوی‌ای نیز با هم دارند (Orth et al., 2008)، سازه‌هایی مهم محسوب می‌شوند که بر رضایت از زندگی و بهزیستی روان‌شناختی و رفتارهای آنلاین نوجوانان تأثیر می‌گذارند.

بسیاری از رفتارهای اینترنتی رفتارهای اجتماعی هستند. پژوهش‌ها نشان داده‌اند که عواملی مانند محیط منسجم خانواده و بزرگسالان دلسوز و مراقب، که در زمره ابعاد محیط اجتماعی و ادراک شده نظریه رفتار مشکل‌آفرین در نظر گرفته می‌شوند (Jessor, 1991)، مشارکت در رفتارهای مشکل‌آفرین را کاهش می‌دهند (O'Connor et al., 2016). پیوندهای اجتماعی و احساس تعلق به عنوان مهمترین نیازهای اجتماعی افراد برای ایجاد و حفظ ارتباط در نظر گرفته می‌شوند. Lee and Robbins (1995) پیوند اجتماعی را به عنوان احساس تعلق فرد نسبت به همسالان و جامعه، که ناشی از تجربه رابطه با آن‌ها و محیط اطراف است، تعریف کرده‌اند. پیوند اجتماعی مختل نیز روابط بین‌فردی مختل و عدم احساس امنیت اجتماعی (به معنای احساس تعلق و صمیمیت با اطرافیان) را دربرمی‌گیرد (Lynch et al., 2015). پژوهش‌ها نشان داده‌اند پیوند اجتماعی با تنهایی، ناراحتی و پریشانی اجتماعی و افسردگی به‌طور منفی مرتبط است (Zych et al., 2019). Jose et al. (2012) نشان دادند دانش‌آموزان با ارتباطات اجتماعی بالاتر، بهزیستی روانی بیشتری را گزارش می‌کنند و رشد سالم‌تری دارند. پیوندهای اجتماعی چنانچه در زندگی روزانه برآورده نشوند، ممکن است با آنلاین بودن در پلتفرم‌های رسانه‌های اجتماعی به عنوان نوعی جامعه‌پذیری تأمین گردند و بر فراوانی استفاده از رسانه‌های اجتماعی تأثیر بگذارند (Kircaburun et al., 2019). به این ترتیب، افرادی که در زندگی واقعی خود ارتباطات اجتماعی کمی دارند، نیاز خود به محیط اجتماعی امن و قابل پیش‌بینی را از طریق رسانه‌های اجتماعی (Griffiths et al., 2014) برآورده می‌کنند که در آن می‌توانند با افراد دیگر همزیستی داشته باشند و خود آسیب‌دیده اجتماعی‌شان را بازیابند. مواجهه و ملاقات با افراد جدید و ایجاد دوستی‌های تازه در روابط آنلاین در مقایسه با روابط

دوستانه زندگی واقعی، اغلب نزدیک‌تر و صمیمی‌تر، امن‌تر و کم‌خطر در نظر گرفته می‌شوند و می‌توانند احساس تنهایی ادراک‌شده را در زندگی معتادان به اینترنت کاهش دهند و نیاز به حمایت اجتماعی آن‌ها را تأمین نمایند (Amichai-Hamburger & Ben-Artzi, 2003). با این حال، Çolak and Doğan (2016) نشان دادند دوستی‌هایی که از طریق پلتفرم‌های رسانه‌های اجتماعی ایجاد می‌شوند، دوستی‌های صمیمی نیستند و استفاده از رسانه‌های اجتماعی، حمایت اجتماعی و شادی ادراک‌شده را به طور منفی پیش‌بینی می‌کند. پژوهش‌ها (Kircaburun et al., 2019; Griffiths et al., 2014) نیز نشان دادند دانش‌آموزان با پیوندهای اجتماعی کمتر، استفاده مشکل‌آفرین بیشتری از اینترنت گزارش می‌کنند.

از این رو، با توجه به گرایش غیرقابل انکار نوجوانان به استفاده مفرط از اینترنت و پیامدهای منفی مترتب بر این انتخاب و عدم بررسی تجربی این موضوع در پژوهش‌های داخلی با وجود اهمیت ارتباط استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت با متغیرهای روان‌شناختی و زورگویی سایبری و نیز یافته‌های متناقض در معنی‌داری رابطه بین برخی از این متغیرها با استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت و ارتکاب زورگویی سایبری در مطالعات خارجی گذشته، پژوهش حاضر قصد دارد مدل ساختاری روابط بین ارتکاب زورگویی سایبری و عوامل روان‌شناختی شامل پیوندهای اجتماعی، عزت‌نفس و افسردگی را در میان نوجوانان پسر دانش‌آموز با واسطه استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت مورد آزمون قرار دهد و از امتزاج برخی جهت‌گیری‌های نظری توان تفسیری مدل‌های مختلف را از طریق یک مدل مفروض به طور تجربی بیازماید (شکل ۱)، تا تبیین‌های بیشتری در مورد ارتباطات متغیرهایی که پژوهش‌های گذشته حاکی از آن‌ها بودند، فراهم نماید.

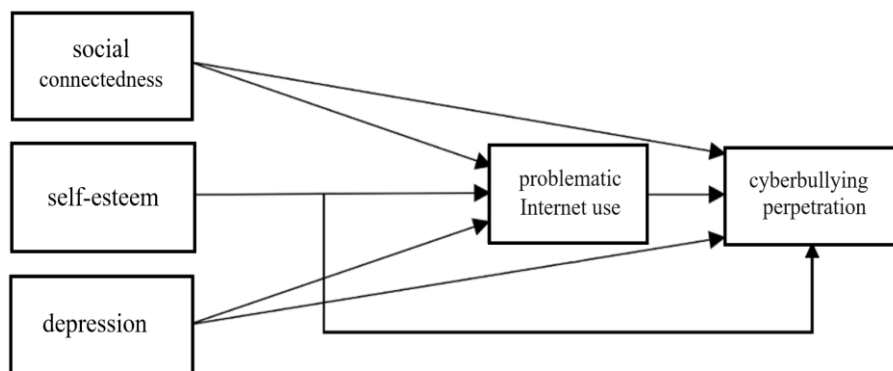

Figure 1. Research conceptual model

روش پژوهش

روش پژوهش حاضر همبستگی و از نوع مدل‌یابی معادلات ساختاری بود. جامعه آماری پژوهش، شامل کلیه دانش‌آموزان پسر مقطع متوسطه شهر تهران در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۰ بودند. مبنای انتخاب حجم نمونه منطق پیشنهادی (Kline (2010) بود که به ازای هر پارامتر آزاد، از نسبت ۲۰ به ۱ استفاده شد. با توجه به ۱۴ پارامتر آزاد مدل مفروض و احتمال ریزش شرکت‌کنندگان، نمونه‌ای برابر با ۳۲۵ نفر با استفاده از روش نمونه‌گیری در دسترس برای دستیابی به نتایجی قابل قبول انتخاب شدند و به صورت برخط به ابزارهای پژوهش پاسخ دادند. از میان اعضای نمونه، ۱۹ نفر (۵/۸ درصد) ۱۳ ساله، ۱۰ نفر (۳/۱ درصد) ۱۴ ساله، ۶۰ نفر (۱۸/۵ درصد) ۱۵ ساله، ۶۹ نفر (۲۱/۲ درصد) ۱۶ ساله، ۴۹ نفر (۱۵/۱ درصد) ۱۷ ساله، ۱۱۸ نفر (۳۶/۳ درصد) ۱۸ ساله با میانگین سنی (۱۶/۴۶) و انحراف استاندارد (۱/۴۹) بودند. در این پژوهش از ابزارهای زیر برای جمع‌آوری داده‌ها استفاده شد.

ابزار پژوهش

پرسشنامه تجربه زورگویی-قربانی سایبری: این پرسشنامه توسط Antoniadou et al. (2016) به منظور بررسی تجربه زورگویی سایبری یا قربانی سایبری در بین نوجوانان طراحی و اعتباریابی شد. پاسخ‌های این پرسشنامه بر طیف ۵ درجه‌ای لیکرتی (۱ هرگز، ۲ یک یا دوبار، ۳ بعضی اوقات، ۴ اکثر مواقع، ۵ هر روز) قرار می‌گیرد. این ابزار دارای دو عامل زورگویی سایبری و قربانی سایبری است و هر عامل دارای ۱۲ گویه است. همچنین، این پرسشنامه رفتار زورگویی و قربانی سایبری را از بُعد مستقیم و غیرمستقیم می‌سنجد. تجربه زورگویی-قربانی سایبری مستقیم شامل تخریب و سوءاستفاده از اموال، زورگویی-قربانی سایبری کلامی و تهدید است و زورگویی-قربانی سایبری غیرمستقیم شامل محرومیت اجتماعی، بدنام‌سازی و وانمودسازی است. نتیجه پژوهش Antoniadou et al. (2016) نشان داد که این پرسشنامه از روایی سازه مناسبی برخوردار است (CFI=۰/۹۷، TLI=۰/۹۷ و RMSEA=۰/۰۳۱). همچنین اعتبار ابزار از نوع همسانی درونی برای عامل زورگویی سایبری (a=۰/۸۹) و برای عامل قربانی سایبری (a=۰/۸۰) به دست آمد. در پژوهش Basharpour and Zardi (2019) ضریب آلفای کرونباخ

برای عوامل زورگویی سایبری، قربانی سایبری و برای کل مقیاس به ترتیب (۰/۷۵ و ۰/۷۸) و (a=۰/۷۹) و در مطالعه حاضر (a=۰/۷۸) به دست آمد. شاخص‌های تحلیل عاملی تأییدی (CFI=۰/۹۲، GFI=۰/۹۳، AGFI=۰/۹۰، NFI=۰/۹۱، NNFI=۰/۸۹ و RMSEA=۰/۰۷۱) نشان داد مدل اندازه‌گیری پرسشنامه حاضر خوب و در نتیجه روایی سازه قابل قبولی دارد. در این مطالعه تنها خرده‌مقیاس زورگویی سایبری برای بررسی در میان مشارکت‌کنندگان استفاده شد.

مقیاس غربالگری استفاده پرخطر و مشکل‌آفرین از اینترنت: این مقیاس توسط Jelenchick et al. (2014) با هدف طراحی تلاش‌های پیشگیرانه و غربالگری در قلمرو مطالعاتی استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت در نوجوانان و جوانان ۱۸ تا ۲۵ ساله آمریکایی طراحی شد. این ابزار از ۱۸ گویه و سه عامل آسیب اجتماعی، آسیب هیجانی و استفاده تکانشورانه از اینترنت تشکیل شده است. مشارکت‌کنندگان بر طیف ۵ درجه‌ای لیکرتی (۰ هرگز، ۱ به ندرت، ۲ گاهی، ۳ اغلب و ۴ همیشه) مدت زمانی را که طی ۶ ماه گذشته از اینترنت استفاده کرده‌اند، مشخص می‌سازند. در این ابزار با افزایش نمره کلی افراد، بر نمره استفاده پرخطر و مشکل‌آفرین از اینترنت افزوده می‌شود. در مطالعه Shokri (2015) ضرایب همسانی درونی زیرمقیاس‌ها برابر با (۰/۷۴-۰/۸۷) (a=۰/۰) به دست آمد و روایی محتوا و تطابق فرهنگی مقیاس توسط چند نفر از اعضای هیئت علمی گروه روان‌شناسی دانشگاه شهید بهشتی مطالعه و تأیید شد. در مطالعه حاضر نیز ضریب همسانی درونی (a=۰/۹۱) به دست آمد.

مقیاس کوتاه افسردگی-شادی: این مقیاس توسط Joseph et al. (2004) با هدف اندازه‌گیری عاطفه مثبت ساخته شد. این ابزار شامل ۶ گویه است که از روی نسخه ۲۵ گویه‌ای مقیاس افسردگی-شادی طراحی شد. پاسخ‌ها بر طیف ۴ درجه‌ای لیکرتی (از ۱ هرگز تا ۴ اغلب) قرار می‌گیرند. در این ابزار نمره بالا بر فراوانی بیشتر افکار، احساسات و رفتارهای مثبت افراد دلالت دارد. در مطالعه Shokri et al. (2015) اعتبار ابزار از نوع همسانی درونی (a=۰/۷۵) و در مطالعه حاضر (a=۰/۷۷) به دست آمد. روایی مقیاس نیز در پژوهش (2004) Joseph et al. از طریق همبستگی آن با پرسشنامه شادکامی آکسفورد (r=۰/۶۹) و مقیاس افسردگی بک (r=-۰/۶۱) مورد تأیید قرار گرفت. در مطالعه حاضر تنها خرده‌مقیاس افسردگی (مانند احساس می‌کنم زندگی بی‌معنی است) برای بررسی سطوح افسردگی در میان مشارکت‌کنندگان استفاده شد.

مقیاس عزت‌نفس: این مقیاس توسط Rosenberg (1965) طراحی شد که عزت‌نفس کلی و ارزش شخصی را اندازه می‌گیرد. این ابزار شامل ۱۰ گویه است که در طیف ۴ درجه‌ای لیکرتی (از ۱ کاملاً مخالفم تا ۴ کاملاً موافقم) میزان رضایت از زندگی و داشتن احساس خوب در مورد خود را می‌سنجد. نمره‌های بالاتر این مقیاس نشان‌دهنده عزت‌نفس بالاتر است. اعتبار ابزار در پژوهش Mäkikangas et al. (2004) برای مردان ($a=0/87$) و برای زنان ($a=0/87$) و محاسبه شد. همچنین، این ابزار همبستگی بالایی با پرسشنامه ملی نیویورک و گاتمن در سنجش عزت‌نفس دارد، لذا روایی همگرایی آن نیز مورد تأیید است (Assady Gandomani & Teymourzadeh, 2014). Rajabi and Behlool (2008) همسانی درونی مقیاس را روی نمونه‌ای از دانشجویان ($a=0/84$) گزارش کردند. همچنین، در این پژوهش روایی و اگرایی ابزار از طریق محاسبه همبستگی آن با مقیاس وسواس مرگ برای کل نمونه ($a=0/34$) به دست آمد و مورد تأیید قرار گرفت. در پژوهش حاضر نیز همسانی درونی ابزار ($a=0/83$) به دست آمد.

مقیاس بازنگری‌شده پیوند اجتماعی: این مقیاس توسط Lee and Robbins (1998) در بازنگری نسخه طراحی شد و شامل ۲۰ گویه است که بر طیف ۶ درجه‌ای لیکرتی (از ۱ کاملاً مخالفم تا ۶ کاملاً موافقم) میزان پیوستگی صمیمانه میان فرد و شبکه اجتماعی و نیز میزان دشواری مدیریت احساس را در رابطه صمیمانه در میان نوجوانان ۱۴ تا ۱۸ ساله اندازه‌گیری می‌کند. اعتبار ابزار از نوع همسانی درونی در پژوهش Lee and Robbins (1998) ($a=0/92$) و در پژوهش حاضر ($a=0/87$) به دست آمد. بعد از بررسی ترادف معنایی نسخه ترجمه شده با نسخه اصلی، ۵ نفر از اعضای هیئت علمی دانشگاه روایی صوری و محتوا و تطابق فرهنگی این مقیاس را مطالعه و تأیید کردند.

یافته‌ها

در این بخش به منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات، برخی از شاخص‌های آمار توصیفی شامل میانگین و انحراف معیار برای متغیرهای چندگانه محاسبه شد. سپس، به منظور ارائه تصویری ساده از روابط بین متغیرهای پژوهش، ماتریس همبستگی مرتبه صفر متغیرهای اصلی با استفاده از نرم‌افزار SPSS²⁴ محاسبه شد. در ادامه نیز به منظور آزمون الگوی مفروض، روابط ساختاری بین متغیرهای پژوهش از طریق روش آماری مدل‌یابی معادلات ساختاری با استفاده از نرم‌افزار AMOS²⁴ محاسبه شد.

Table 1.
Descriptive statistics of mean and standard deviation of research variables

Variables	Mean	SD
Cyberbullying	15.17	4.31
Problematic Internet Use	43.01	14.84
Depression	12.59	3.70
Self-esteem	31.16	4.90
Social connectedness	83.54	15.82

جدول ۱ اندازه‌های توصیفی میانگین و انحراف معیار متغیرهای پژوهش شامل زورگویی سایبری، استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت، افسردگی، عزت‌نفس و پیوند اجتماعی را در دانش‌آموزان دوره متوسطه نشان می‌دهد. به منظور فراهم کردن شرایط علمی لازم برای تحلیل‌های بعدی، ابتدا میزان ماتریس همبستگی مرتبه صفر بین متغیرهای پژوهش محاسبه گردید (جدول ۲).

Table 2.
Correlation matrix of research variables

Variables	1	2	3	4	5
Cyberbullying	1				
Problematic Internet Use	0.32**	1			
Depression	0.17**	0.47**	1		
Self-esteem	-0.14**	-0.34**	-0.25**	1	
Social connectedness	-0.26**	-0.33**	-0.29**	0.70**	1

$P < 0.01^{**}$

نتایج ماتریس همبستگی جدول ۲ نشان می‌دهد رابطه بین افسردگی با استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت و زورگویی سایبری، مثبت و معنی‌دار؛ رابطه بین عزت‌نفس با استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت و زورگویی سایبری منفی و معنی‌دار؛ رابطه بین پیوند اجتماعی با استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت و زورگویی سایبری منفی و معنی‌دار و در نهایت، رابطه بین استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت با زورگویی سایبری، مثبت و معنی‌دار است.

به‌منظور تبیین الگوی پراکندگی نمرات متغیر مکنون زورگویی سایبری از طریق متغیرهای افسردگی، عزت‌نفس و پیوند اجتماعی با واسطه استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت در نمونه دانش‌آموزان از روش مدل‌یابی معادلات ساختاری استفاده شد. نتایج مربوط به شاخص‌های برازش مدل مفروض در نمونه دانش‌آموزان شامل شاخص مجذور خی (χ^2)، شاخص مجذور خی بر درجه آزادی (χ^2/df)، شاخص برازش مقایسه‌ای (CFI)، شاخص نیکویی برازش

(GFI)، شاخص نیکویی برازش انطباقی (AGFI) و خطای ریشه مجذور میانگین تقریب (RMSEA) به ترتیب برابر با (۱۳۵/۴۴، ۲/۸۸، ۰/۹۱، ۰/۸۹، ۰/۹۰ و ۰/۰۷۶) به دست آمد. واحد مقداری اندازه‌های نیکویی برازش نشان داد که در نمونه دانش‌آموزان، مدل پیشنهادی با داده‌ها برازش مطلوبی دارد.

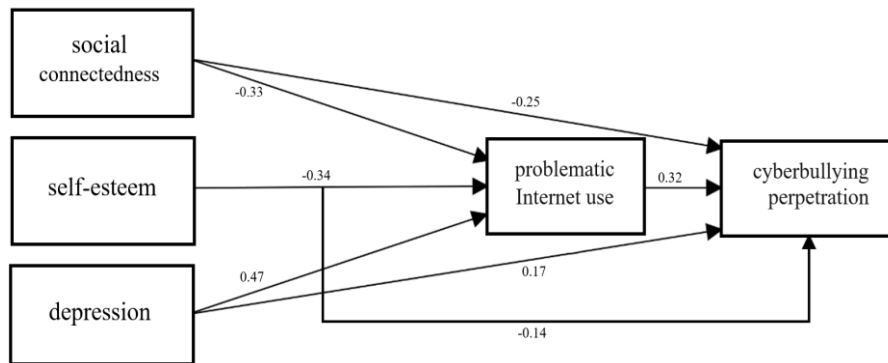

Figure 2. The final model

شکل ۲ ضرایب مسیر استاندارد مدل پژوهش حاضر را نشان می‌دهد. مسیرهای مستقیم افسردگی به استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت ($B=0/47, P<0/001$) و زورگویی سایبری ($B=-0/34, P<0/001$)، عزت نفس به استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت ($B=-0/17, P<0/001$) و زورگویی سایبری ($B=-0/14, P<0/001$)، پیوند اجتماعی به استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت ($B=-0/33, P<0/001$) و زورگویی سایبری ($B=-0/25, P<0/001$) و استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت به زورگویی سایبری ($B=0/32, P<0/001$) معنی‌دار بود. بر این اساس، تمامی ضرایب مسیر مستقیم بین متغیرها از لحاظ آماری معنی‌دار بودند.

در این مطالعه، برای تعیین معنی‌داری آماری رابطه غیرمستقیم افسردگی، عزت نفس و پیوند اجتماعی با زورگویی سایبری از طریق استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت، از روش بوت‌استرپ استفاده شد.

بر اساس نتایج جدول ۳، رابطه غیرمستقیم افسردگی با زورگویی سایبری از طریق استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت ($B=0/41, P<0/001$) از لحاظ آماری معنی‌دار بود. رابطه غیرمستقیم عزت نفس با زورگویی سایبری از طریق استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت ($B=-0/03, P=0/546$) معنی‌دار به دست نیامد. رابطه غیرمستقیم پیوند اجتماعی با زورگویی سایبری از طریق استفاده

Table 3.
Bootstrap results for intermediate paths

Direction	β	Low limit	High limit	Sig
Depression → Problematic Internet Use → Cyberbullying	0.41***	0.35	0.61	0.000
Self-esteem → Problematic Internet Use → Cyberbullying	-0.03	-0.12	0.06	0.546
Social connectedness → Problematic Internet Use → Cyberbullying	-0.17***	-0.07	-0.01	0.002

مشکل آفرین از اینترنت نیز ($B=-0.17, P<0.001$) از لحاظ آماری معنی‌دار بود. همچنین، از آنجا که حدود بالا و پایین روابط غیرمستقیم با استفاده از روش بوت استرپ صفر را دربر نمی‌گیرند، بنابراین غیر از مسیر غیرمستقیم بین عزت نفس و زورگویی سایبری، باقی مسیرهای غیرمستقیم بین متغیرها معنی‌دار بود.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از پژوهش حاضر بررسی رابطه افسردگی، عزت نفس و پیوند اجتماعی با زورگویی سایبری و نقش واسطه‌ای استفاده مشکل آفرین از اینترنت در دانش‌آموزان پسر دوره متوسطه شهر تهران بود. مدل ارائه شده در پژوهش از طریق مدل واسطه‌مندی نسبی (مدل معادلات ساختاری) بررسی شد که در ادامه روابط مستقیم و غیرمستقیم تبیین شده است.

یکی از یافته‌های مرتبط با آزمون مدل، رابطه مثبت و معنی‌دار افسردگی با استفاده مشکل آفرین از اینترنت و زورگویی سایبری بود که به عنوان قوی‌ترین پیش‌بینی‌کننده این متغیرها از میان متغیرهای روان‌شناختی نشان داده شد. همچنین، ارتباط بین افسردگی و ارتکاب زورگویی سایبری توسط استفاده مشکل آفرین از اینترنت در بین نوجوانان و بزرگسالان جوان میانجی‌گری می‌شد، به این صورت که سطوح بالاتر افسردگی در بین دانش‌آموزان با استفاده مشکل آفرین بیشتر از اینترنت مرتبط بود و استفاده مشکل آفرین زیاد از اینترنت نیز با ارتکاب زورگویی سایبری بیشتر مرتبط بود. این نتیجه با یافته‌های (Kırcaburun et al., 2019; Shensa et al., 2017) مطابقت دارد که نشان دادند افزایش علائم افسردگی با استفاده مشکل آفرین از اینترنت رابطه قوی دارد. نوجوانی از نظر روانی دوره شکننده‌تر و حساس‌تری برای افراد است و مشکلات روانی-اجتماعی مانند افسردگی، بیشتر در دانش‌آموزان نوجوان دیده می‌شود (Riglin et al., 2016) که خود به‌طور مثبتی با رفتارهای ضد اجتماعی و رفتارهای پرخطر آنلاین مرتبط است (Choi et al., 2019; Kırcaburun et al., 2019).

2016) چراکه ممکن است نوجوان برای مقابله با مشکلات زندگی واقعی این دوره اعم از افسردگی و عدم رضایت از زندگی و کنار آمدن با آسیب‌پذیری خود، سعی کند وارد سیستم‌های آنلاین شود و در نهایت، با صرف زمان زیاد در استفاده از رسانه‌های اجتماعی دچار حالات روانی ناپایدار و زورگویی سایبری گردد (Kircaburun et al., 2019).

یافته دیگر پژوهش، رابطه منفی و معنی‌دار بین عزت‌نفس با استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت و زورگویی سایبری بود. این یافته همسو با پژوهش‌های (Kircaburun et al., 2019؛ Kircaburun, 2016؛ Fan et al., 2016؛ Brewer & Kerslake, 2015؛ Patchin & Kowalski et al., 2012؛ Hinduja, 2010) است که نشان دادند عزت‌نفس پایین با گرایش بیشتر نوجوانان با رفتارهای خشونت‌آمیز و زورگویی در فضای سایبری ارتباط دارد. همچنین، این یافته با چارچوب نظریه رفتار مشکل‌آفرین مطابق است که نشان می‌دهد رفتارهای پرخطر نوجوانان با عوامل حمایتی شخصیت افراد و ویژگی‌های روان‌شناختی مرتبط است (Jessor, 1991). عدم معنی‌داری رابطه غیرمستقیم عزت‌نفس با زورگویی سایبری با واسطه استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت، ناهمسو با پژوهش‌های (Stefani & Tiatri, 2021؛ Perrella & Caviglia, 2017؛ Valkenburg et al., 2006) است. این یافته را می‌توان بر اساس نتایج پژوهش‌های (Kircaburun et al., 2019؛ Woods & Scott, 2016؛ Orth et al., 2008؛ Shaw & Gant, 2002) تبیین کرد که نشان دادند دانش‌آموزانی که عزت‌نفس پایین‌تری دارند، سطوح بالاتری از افسردگی را تجربه می‌کنند که افسردگی به نوبه خود با استفاده مشکل‌آفرین بالاتر از رسانه‌های اجتماعی مرتبط است؛ به عبارت دیگر، عزت‌نفس با واسطه افسردگی با استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت رابطه دارد. نوجوانانی که با عزت‌نفس پایین، بیش از اندازه در رسانه‌های اجتماعی وقت می‌گذرانند، چنانچه به اینترنت یا رسانه‌های اجتماعی وصل نباشند و یا بازخورد مثبتی از پست‌های آنلاین خود دریافت نکنند، از عزت‌نفس‌شان کاسته شده و اضطراب و افسردگی را تجربه می‌کنند. تلاش برای جست‌وجوی کمک و حمایت اجتماعی در فضای سایبری برای مواجهه با این علائم منفی روان‌شناختی، استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت را تشدید کرده و در نتیجه ارتکاب زورگویی سایبری را می‌تواند در پی داشته باشد.

یکی دیگر از یافته‌های مرتبط با آزمون مدل، رابطه منفی و معنی‌دار پیوند اجتماعی با استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت و زورگویی سایبری بود. همچنین، پیوند اجتماعی به‌طور غیرمستقیم با ارتکاب زورگویی سایبری رابطه منفی و معنی‌دار داشت. در میان نوجوانان، دانش‌آموزانی که

احساس طرد بیشتری می‌کردند، خود را جدا از محیط اطراف می‌دانستند و احساس اجتماعی کمتری داشتند، استفاده پرخطر بیشتری از رسانه‌های اجتماعی داشتند و زورگویی‌های سایبری بیشتری را مرتکب می‌شدند. مطابق با نظریه رفتار مشکل، دانش‌آموزانی که روابط اجتماعی سالم و مثبتی با مدارس، خانواده و محیط اطراف دارند، این انتظار درباره آن‌ها وجود دارد که کمتر به ایجاد و حفظ رفتارهای مشکل‌آفرین و پرخطر بپردازند (Jessor, 1991). این یافته، ممکن است با این موضوع که تعلق عمومی همبستگی قوی منفی با تنهایی دارد، قابل تبیین باشد (Malone et al., 2012) که در آن تنهایی بالاتر به‌طور مثبتی با استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت مرتبط است (Griffiths et al., 2014؛ Sevari & Beshlideh, 2012). دانش‌آموزانی که از نظر اجتماعی احساس انزوا می‌کنند ممکن است وقت بسیاری را در رسانه‌های اجتماعی و اینترنت برای جبران نیاز خود به معاشرت و احساس ارتباط صرف کنند (Aftab et al., 2016؛ Ahn & Shin, 2013) و چنانچه در بسترهای آنلاین احساس طرد شدن نمایند، رفتارهای ضد اجتماعی آنلاین بیشتری را نشان دهند. همچنین، از آنجا که زورگویی سایبری از فاصله دور اتفاق می‌افتد، مرتکبان تأثیرات منفی زورگویی را بر قربانیان درک نمی‌کنند و در نتیجه احساس تعلق و همدلی در آن‌ها نسبت به هم‌نوع رنگ می‌بازد و همین امر سبب می‌شود بسیاری از افراد در هر لحظه از روز به سهولت مرتکب آن شوند (Alvarez-Garcia et al., 2015).

مطالعه حاضر به درک بیشتر روابط عوامل روان‌شناختی با زورگویی سایبری کمک کرد. دانش‌آموزانی که پیوند اجتماعی پایین‌تری داشتند و سطوح بالاتری از افسردگی را تجربه می‌کردند، استفاده مشکل‌آفرین بیشتری از اینترنت داشتند و زورگویی سایبری بیشتری هم از خود نشان می‌دادند. این یافته‌ها با چارچوب نظریه رفتار مشکل‌آفرین مطابق است که نشان می‌دهد رفتار مشکل‌آفرین در دوره نوجوانی با بسیاری از عوامل خطر و عوامل محافظتی شخصیت و ویژگی‌های روان‌شناختی و نیز تعامل با محیط‌های اجتماعی مرتبط است (Jessor, 1991).

یافته دیگر مطالعه حاضر رابطه مثبت و معنی‌دار استفاده مشکل‌آفرین دانش‌آموزان از اینترنت با زورگویی سایبری بود. این یافته مطابق با نظریه رفتار مشکل‌آفرین و پژوهش‌های (Kircaburun et al., 2019؛ Gámez-Guadix et al., 2016؛ Branich, 2014؛ Casas et al., 2013؛ Barnes et al., 2006) نشان داد رفتارهای مشکل‌آفرین آنلاین در نوجوانی مانند استفاده مشکل‌آفرین و اعتیاد به اینترنت و ارتکاب زورگویی سایبری با هم مرتبط هستند. میزان تکانشگری-بی‌مسئولیتی نوجوانان

می‌تواند توضیحی احتمالی برای وجود رابطه بین رفتارهای پرخطر مختلف در دوره نوجوانی باشد. زمانی که نوجوان رفتارهای پرخطر دارد با احتمال بیشتری به صورت تکانشی و بدون در نظر گرفتن پیامدهایی که برای خود او و قربانی وجود دارد، رفتار می‌کند (Gómez-Guadix et al., 2016). مطالعات مختلف نیز تأیید کرده‌اند که تکانشگری - بی‌مسئولیتی با رفتارهای پرخطر و مشکل‌آفرین مختلف دوره نوجوانی مانند خشونت بین‌فردی (Jolliffe & Farrington, 2021)، استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت (Meerkerk et al., 2010) و ارتکاب زورگویی سایبری مرتبط است (Kokkinos et al., 2014). همچنین، پژوهش‌ها نشان داده‌اند دانش‌آموزان پسر با استفاده مشکل‌آفرین بیشتر از اینترنت و زورگویی سایبری به همان اندازه خود را در معرض قربانی زورگویی سایبری قرار می‌دهند (Kokkinos et al., 2014). قربانی زورگویی سایبری شدن، خود یکی از پیش‌بینی‌کننده‌های قوی ارتکاب زورگویی‌ها و جرایم سایبری به‌طور مستقیم و غیرمستقیم از طریق خشم است (Ak et al., 2015)، که این هیجان، در مردها در مقایسه با زن‌ها به رفتارهای پرخاشگرانه بیشتری می‌انجامد.

به‌طور کلی، یافته‌های پژوهش ارتباطات جدید مهمی را در درک رفتارهای مشکل‌آفرین و پرخطر آنلاین در میان نوجوانان مطرح کرد و تأثیر مهم ویژگی‌های روان‌شناختی را بر رفتارهای مشکل‌آفرین آنلاین و زورگویی سایبری در میان دانش‌آموزان برجسته ساخت و نیز خواهد پشتیبانی را برای نظریه رفتار مشکل‌آفرین در تبیین رفتارهای پرخطر آنلاین و آفلاین دانش‌آموزان فراهم کرد. از نتایج پژوهش حاضر می‌توان در مداخله‌های پیشگیرانه مشارکت دانش‌آموزان در ارتکاب زورگویی سایبری، مراکز مشاوره تحصیلی و یا مشاوره مدارس برای راهنمایی والدین، معلمان و دانش‌آموزان در راستای آگاهی‌بخشی در مورد بهزیستی روان‌شناختی در استفاده از اینترنت بهره برد. مثلاً برخلاف زورگویی سنتی که مرتکبان، جوان و به لحاظ ویژگی‌های روان‌شناختی زورگو و مقتدر هستند، در زورگویی سایبری مرتکبان، اغلب نوجوان و دچار افسردگی، اضطراب اجتماعی و استفاده مشکل‌آفرین از اینترنت هستند (Kowalski et al., 2012)؛ بنابراین، مداخله‌هایی که مرتکبین زورگویی سنتی را هدف قرار می‌دهند، نمی‌توانند به همان اندازه برای زورگویی سایبری به صورت اثربخش به کار روند.

از محدودیت‌های پژوهش حاضر می‌توان به استفاده از ابزارهای آنلاین با توجه به همه‌گیری کووید-۱۹ و محدود بودن جامعه آماری به نوجوانان و دانش‌آموزان پسر و عدم تبیین سهم سن و

جنس در ارتباط بین متغیرها اشاره کرد. همچنین، با توجه به طرح پژوهش ضروری است در تبیین و استنباط روابط علی میان متغیرهای پژوهش احتیاط کرد.

سهم مشارکت نویسنده: نویسنده مسئول تدوین چارچوب نظری، جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها، نتیجه‌گیری از یافته‌ها و گزارش آن‌ها و نویسنده همکار نگارش مباحث حقوقی مقاله را بر عهده داشتند.
سپاسگزاری: نویسندگان مراتب تشکر خود را از همه دانش‌آموزان و اساتیدی که با مشارکت و مشورت خود در تکمیل این پژوهش مؤثر بوده‌اند، اعلام می‌دارند.
تضاد منافع: نویسندگان اذعان می‌کنند که در این مقاله هیچ نوع تعارض منافی وجود ندارد.
منابع مالی: این پژوهش با هزینه پژوهشگران انجام شد و برای انجام آن هیچ‌گونه حمایت مالی دریافت نشده است.

References

- Abela, J. R. Z., Aydin, C., & Auerbach, R. P. (2007). Responses to depression in children: Reconceptualizing the relation among response styles. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 35, 913–927. DOI: 10.1007/s10802-007-9143-2
- Aftab, R., Taghili, S., & Karbala'i Mohammad Miguni, A. (2016). The structural model of relationship between borderline personality traits, interpersonal difficulties and internet addiction. *Journal of Psychological Achievements*, 23(2), 113-136. <https://doi.org/10.22055/psy.2017.12583> [Persian]
- Ahn, D., & Shin, D. H. (2013). Is the social use of media for seeking connectedness or for avoiding social isolation? Mechanisms underlying media use and subjective well-being. *Computers in Human Behavior*, 29(6), 2453–2462. DOI: 10.1016/j.chb.2012.12.022
- Ak, Ş., Özdemir, Y., & Kuzucu, Y. (2015). Cybervictimization & cyberbullying: The mediating role of anger, don't anger me! *Computers in Human Behavior*, 49, 437–443. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.03.030>
- Alvarez-Garcia, D., Barreiro-Collazo, A., Núñez, J. C., & Dobarro, A. (2016). Validity & reliability of the Cyber-Aggression Questionnaire for Adolescents (CYBA). *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context*, 8, 69-77. <https://doi.org/10.1016/j.ejpal.2016.02.003>
- Amichai-Hamburger, Y., & Ben-Artzi, E. (2003). Loneliness and internet use. *Computers in Human Behavior*, 19(1), 71–80. [https://doi.org/10.1016/S0747-5632\(02\)00014-6](https://doi.org/10.1016/S0747-5632(02)00014-6)
- Andreassen, C. S., Pallesen, S., & Griffiths, M. D. (2017). The relationship between addictive use of social media, narcissism, & self-esteem: Findings from a large national survey. *Addictive Behaviors*, 64, 287–293. <https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2016.03.006>
- Antoniadou, N., Kokkinos, C. M., & Markos, A. (2016). Development, construct validation and measurement invariance of the Greek cyberbullying/victimization experiences questionnaire (CBVEQ-G).

- Computers in Human Behavior*, 65, 380–390. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2016.08.032>
- Assady Gandomani, R., & Teymourzadeh, L. (2014). Examine the relationship between self-esteem and depression with satisfaction of body image in adolescent girls. *Journal of Future Studies Management*, 25, 13-21. <https://sanad.iau.ir/en/Article/786318> [Persian]
- Barnes, G. M., Hoffman, J. H., Welte, J. W., Farrell, M. P., & Dintcheff, B. A. (2006). Adolescents' time use: Effects on substance use, delinquency and sexual activity. *Journal of Youth Adolescence*, 36, 697–710. DOI: 10.1007/s10964-006-9075-0
- Basharpour, S., & Zardi, B. (2019). Psychometric properties of Cyber Bullying/Victimization Experiences Questionnaire in students. *Journal of School Psychology*, 8(1), 43-57. DOI: 10.22098/jsp.2019.795 [Persian]
- Branic, N. (2014). *Routine activities theory*. In W.G. Jennings (Ed), *Encyclopedia of Crime & Punishment*, Malden, MA: Wiley-Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781118519639.wbecpx059>
- Brewer, G., & Kerlake, J. (2015). Cyberbullying, self-esteem, empathy, and loneliness. *Computers in Human Behavior*, 48, 255–260. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.01.073>
- Busseri, M. A., Willoughby, T., & Chalmers, H. (2007). A rationale and method for examining reasons for linkages among adolescent risk behaviors. *Journal of Youth and Adolescence*, 36, 279-289. <https://doi.org/10.1007/s10964-006-9105-y>
- Campbell, M.A., Slee, P. T., Spears, B., Butler, D., & Kift, S. (2013). Do cyberbullies suffer too? Cyberbullies' perceptions of the harm they cause to others and to their own mental health. *School Psychology International*, 34(6), 613–629. <https://doi.org/10.1177/0143034313479698>
- Caplan, S. E. (2010). Theory and measurement of generalized problematic internet use: A two-step approach. *Computers in Human Behavior*, 26(5), 1089–1097. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2010.03.012>
- Casas, J.A., Del Rey, R., & Ortega-Ruiz, R. (2013). Bullying & cyberbullying: convergent and divergent predictor variables. *Computers in Human Behavior*, 29(3), 580–587. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2012.11.015>
- Chang, F. C., Chiu, C. H., Miao, N. F., Chen, P. H., Lee, C. M., Chiang, J. T., & Pan, Y. C. (2015). The relationship between parental mediation and internet addiction among adolescents, and the addociation with cyberbullying & depression. *Comprehensive Psychiatry*, 57, 21–28. <https://doi.org/10.1016/j.comppsy.2014.11.013>
- Choi, T. K., Worley, M. J., Trim, R. S., Howard, D., Brown, S. A., Hopfer, C. J., et al. (2016). Effect of adolescent substance use and antisocial behavior on the development of early adulthood depression. *Psychiatry Research*, 238, 143–149. doi: 10.1016/j.psychres.2016.02.036
- Çolak, T.S., & Doğan, U. (2016). Does the use of social media ensure social support & happiness? *International Online Journal of Educational Sciences*, 8(4), 229–240. DOI: 10.15345/ijoes.2016.04.018

- Davoudi, I., Eshrati, T., Zargar, Y., & Sheikhshabani, E. H. (2014). A study of structural relations of some psychological risk and protective factors of addiction potential. *Clinical Psychology & Personality, 12*(22), 99-116. [Persian] [20.1001.1.23452188.1393.12.1.9.2](https://doi.org/10.1001.1.23452188.1393.12.1.9.2)
- Dolev-Cohen, M., & Barak, A. (2013). Adolescents' use of instant messaging as a means of emotional relief. *Computers in Human Behavior, 29*(1), 58-63. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2012.07.016>
- Fan, C. Y., Chu, X. W., Zhang, M., & Zhou, Z. K. (2016). Are narcissists more likely to be involved in cyberbullying? Examining the mediating role of self-esteem. *Journal of Interpersonal Violence, 34*(15), 3127-3150. DOI: [10.1177/0886260516666531](https://doi.org/10.1177/0886260516666531)
- Fontana, A., Antonietta Benzi, I. M., & Cipresso, P. (2022). Problematic internet use as a moderator between personality dimensions and internalizing and externalizing symptoms in adolescence. *Current Psychology, 1*, 1-10. DOI: [10.1007/s12144-021-02409-9](https://doi.org/10.1007/s12144-021-02409-9)
- Gámez-Guadix, M., Orue, Izaskun, Smith, Peter, K., & Calvete, E. (2013). Longitudinal and reciprocal relations of cyberbullying with depression, substance use, and problematic internet use among adolescents. *Journal of Adolescent Health, 53*(4), 446-452. DOI: [10.1016/j.jadohealth.2013.03.030](https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2013.03.030)
- Gámez-Guadix, M., Borrajo, E., & Almendros, C. (2016). Risky online behaviors among adolescents: longitudinal relations among problematic internet use, cyberbullying perpetration, and meeting strangers online. *Journal of Behavioral Addictions, 5*(1), 100-107. DOI: [10.1556/2006.5.2016.013](https://doi.org/10.1556/2006.5.2016.013)
- Griffiths, M. D., Kuss, D. J., & Demetrovics, Z. (2014). *Social networking addiction: An overview of preliminary findings*. In K. Rosenberg & L. Feder (Eds.), *Behavioral addictions: criteria, evidence and treatment* (119-141). New York: Elsevier. DOI: [10.1016/B978-0-12-407724-9.00006-9](https://doi.org/10.1016/B978-0-12-407724-9.00006-9)
- Hankin, B. L., Young, J. F., Abela, J. R., Smolen, A., Jenness, J. L., Gulley, L. D., et al. (2015). Depression from childhood into late adolescence: influence of gender, development, genetic susceptibility, and peer stress. *Journal of Abnormal Psychology, 124*(4), 803-816. DOI: [10.1037/abn0000089](https://doi.org/10.1037/abn0000089)
- Jelenchick, L. A., Eickhoff, J., Christakis, D. A. Brown, R. L., Zhang, C., Benson, M., Moreno, A. (2014). The Problematic & Risky Internet Use Screening Scale for adolescents and young adults: Scale development & refinement. *Computers in Human Behavior, 35*, 171-178. doi: [10.1016/j.chb.2014.01.035](https://doi.org/10.1016/j.chb.2014.01.035)
- Jessor, R. (1991). Risk behavior in adolescence: a psychosocial framework for understanding and action. *Journal of Adolescent Health, 12*(8), 597-605. DOI: [10.1016/1054-139x\(91\)90007-k](https://doi.org/10.1016/1054-139x(91)90007-k)
- Jolliffe, D., & Farrington, D. P. (2021a). *Empathy and offending, aggression, and bullying: Taking stock & moving forward*. In D. Jolliffe & D. P. Farrington (Eds.), *Empathy versus offending, aggression, and bullying: Advancing knowledge using the Basic Empathy scale* (247-254). Taylor & Francis Group. <https://doi.org/10.4324/9780429287459>

- Jones, S., Johnson-Yale, C., Miller Maier, S., & Pérez, F. S. (2009). U.S. college students' Internet use: Race, gender, and digital divides. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 14(2), 244–264. <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2009.01439.x>
- Jose, P. E., Ryan, N., & Pryor, J. (2012). Does social connectedness promote a greater sense of well-being in adolescence over time? *Journal of Research on Adolescence*, 22(2), 235–251. <https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2012.00783.x>
- Joseph, S., Linley, P. A., Harwood, J., Lewis, C. A., & McCollam, P. (2004). Rapid assessment of well-being: The Short Depression-Happiness Scale (SDHS). *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, 77(4), 463–478. <https://doi.org/10.1348/1476083042555406>
- Kırcaburun, K. (2016). Self-esteem, daily internet use and social media addiction as predictors of depression among Turkish adolescents. *Journal of Education and Practice*, 7(24), 64–72. <https://www.researchgate.net/publication/307513046>
- Kırcaburun, K., & Bastug, I. (2016). Problematic internet use as the predictor of cyberbullying tendencies among adolescents. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 48, 385–396. DOI: 10.9761/JASSS3597
- Kırcaburun, K., Kokkinos, C. M., Demetrovics, Z., Király, O., Griffiths, M., & Çolak, T. S. (2019). Problematic online behaviors among adolescents & emerging adults: Associations between cyberbullying perpetration, problematic social media use, and psychosocial factors. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 17, 891–908. DOI: 10.1007/s11469-018-9894-8
- Kline, R. B. (2010). *Principles and practice of structural equation modeling*. New York: The Guilford Press. <https://pdfs.semanticscholar.org/9f61/4aefcc38de8aa425a190560055dff40fabad.pdf>
- Kokkinos, C. M., Antoniadou, N., & Jokos, A. (2014). Cyber-bullying: an investigation of the psychological profile of university student participants. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 35(3), 204–214. DOI: 10.1016/j.appdev.2014.04.001
- Kopecký, K. (2014). Cyberbullying and other risks of internet communication focused on university students. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 112, 260–269. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.01.1163>
- Kowalski, R. M., Limber, S. E., Agatston, P. W. (2012). *Cyberbullying: Bullying in the digital age*, (2nd edn.). Malden, MA, Wiley-Blackwell. <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=1931879>
- Kuss, D. J., & Griffiths, M. D. (2017). Social networking sites and addiction: ten lessons learned. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 14, 311. doi: 10.3390/ijerph14030311
- Lee, R. M., & Robbins, B. S. (1995). Measuring belongingness: the social connectedness & social assurance scales. *Journal of Counseling Psychology*, 42(2), 232–241. DOI: 10.1037/0022-0167.42.2.232

- Lee, R. M., & Robbins, S. B. (1998). The relationship between social connectedness & anxiety, self-esteem, and social identity. *Journal of Counseling Psychology, 45*, 338–345. <https://doi.org/10.1037/0022-0167.45.3.338>
- Lee, Z. H., & Chen, I. H. (2021). The association between problematic internet use, psychological distress, and sleep problems during COVID-19. *Sleep Epidemiology, 1*, 1-30. DOI: [10.1016/j.sleepe.2021.100005](https://doi.org/10.1016/j.sleepe.2021.100005)
- Lynch, T. R., Hempel, R. J., & Dunkley, C. (2015). Radically open-dialectical behavior therapy for disorders of over-control: Signaling matters. *American Journal of Psychotherapy, 69*(2), 141-162. DOI: [10.1176/appi.psychotherapy.2015.69.2.141](https://doi.org/10.1176/appi.psychotherapy.2015.69.2.141)
- Malone, G. P., Pillow, D. R., & Osman, A. (2012). The general belongingness scale: assessing achieved belongingness. *Personality and Individual Differences, 52*(3), 311–316. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2011.10.027>
- Meerkerk, G. J., van den Eijnden, R. J. J. M., Franken, I. H. A., & Garretsen, H. F. L. (2010). Is compulsive internet use related to sensitivity to reward and punishment, & impulsivity? *Computers in Human Behavior, 26*(4), 729-735. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2010.01.009>
- Nakayama, H., Ueno, F., Mihara, S., Kitayuguchi, T., Higuchi, S. (2020). Relationship between problematic Internet use & age at initial weekly internet use. *Journal of Behavioral Addictions, 9*(1), 129-139. doi: [10.1556/2006.2020.00009](https://doi.org/10.1556/2006.2020.00009)
- O'Connor, K. L., Dolphin, L., Fitzgerald, A., & Dooley, B. (2016). Modeling problem behaviors in a nationally representative sample of adolescents. *Journal of Adolescence, 50*, 5–15. DOI: [10.1016/j.adolescence.2016.03.010](https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2016.03.010)
- Orth, U., Robins, R. W., & Roberts, B. W. (2008). Low self-esteem prospectively predicts depression in adolescence and young adulthood. *Journal of Personality and Social Psychology, 95*(3), 695–708. DOI: [10.1037/0022-3514.95.3.695](https://doi.org/10.1037/0022-3514.95.3.695)
- Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2010). Cyberbullying and self-esteem. *Journal of School Health, 80*(12), 614–621. DOI: [10.1111/j.1746-1561.2010.00548.x](https://doi.org/10.1111/j.1746-1561.2010.00548.x)
- Perrella, R., & Caviglia, G. (2017). Internet addiction, self-esteem, and relational patterns in adolescents. *Clinical Neuropsychiatry, 14*(1), 82–87. <https://www.researchgate.net/publication/316597717>
- Radovic, A., Gmelin, T., Stein, B. D., & Miller, E. (2015). Depressed adolescents' positive and negative use of social media. *Journal of Adolescence, 55*, 5–15. doi: [10.1016/j.adolescence.2016.12.002](https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2016.12.002)
- Rajabi, Gh., & Behloul, N. (2008). Assessing the reliability and validity of the Rosenberg Self-Esteem Scale of first year students of Shahid Chamran University. *Educational and Psychological Research, 3*(2), 33-48. <https://www.sid.ir/paper/227402/en> [Persian]
- Riglin, L., Thapar, A., Shelton, K. H., Langley, K., Frederickson, N., & Rice, F. (2016). Profiling depression in childhood and adolescence: the

- role of conduct problems. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 57(4), 481–490. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12465>
- Sevari, K., & Beshlideh, K. (2012). The simple and multiple relationships of shyness and loneliness with addiction to internet. *Journal of Psychological Achievements*, 19(2), 199–212. https://psychac.scu.ac.ir/article_11752.html?lang=en [Persian]
- Shensa, A., Escobar-Viera, C.G., Sidani, J.E., Bowman, N.D., Marshal, M.P., & Primack, B. A. (2017). Problematic social media use & depressive symptoms among US young adults: A nationally-representative study. *Social Science & Medicine*, 182, 150–157. DOI: [10.1016/j.socscimed.2017.03.061](https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2017.03.061)
- Shokri, O. (2015). Confirmatory factor analysis of the Problematic and Risky Internet Use Screening Scale. *Clinical Psychology & Personality*, 13(1), 133–144. [10.22070/2.12.133](https://doi.org/10.22070/2.12.133) [Persian]
- Shokri, O., Pourshahriar, H., Aghayi, M., & Sanayipour, M. H. (2015). Psychometric analysis scale of dysfunctional attitude towards children & adolescents. *Journal of Thought & Behavior in Clinical Psychology*, 10(36), 47–56. <https://www.magiran.com/p1443785> [Persian]
- Stefani, S., & Tiatri, S. (2021). How adolescent's self-esteem affects internet addiction tendency during COVID-19 pandemic in Takengon, Central Aceh. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 570, 951–957. [10.2991/assehr.k.210805.150](https://doi.org/10.2991/assehr.k.210805.150)
- Valkenburg, P. M., Peter, J., & Shouten, A. P. (2006). Friend networking sites & their relationship to adolescents' well-being & social self-esteem. *CyberPsychology & Behavior*, 9(5), 584–590. <https://doi.org/10.1089/cpb.2006.9.584>
- Whittaker, E., & Kowalski, R. M. (2015). Cyberbullying via social media. *Journal of School Violence*, 14(1), 11–19. DOI: [10.1080/15388220.2014.949377](https://doi.org/10.1080/15388220.2014.949377)
- Woods, H. C., & Scott, H. (2016). Sleepyteens: Social media use in adolescence is associated with poor sleep quality, anxiety, depression and low self-esteem. *Journal of Adolescence*, 51, 41–49. DOI: [10.1016/j.adolescence.2016.05.008](https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2016.05.008)
- Zych, I., Farrington, D. P., & Ttofi, M. M. (2019). Protective factors against bullying and cyberbullying: A systematic review of meta-analyses. *Aggression and Violent Behavior*, 45, 4–19. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2018.06.008>

